

Şİİ KAYNAKLARDA MUHAMMED B. HASAN EL-MEHDİ'NİN TARİHİ VE MENKABEVİ KİŞİLİĞİ

Mehmet ATALAN*

Özet: On ikinci imam Muhammed b. Hasan 255/868'de doğmuştur. Mehdi'nin dönüşünü bekleyen Şii teologları, Mehdiliği bir inanç esası olarak görmüşlerdir. Muhammed b. Hasan'ın tarihi ve menkabevi hayatı geniş ölçüde ortaya konmaya çalışıldı. On birinci imamın oğlunun esrarengiz kaderi, ilk dönem Şii ailesini birçok fırkaya ayırdı. Muhammed b. Hasan doğduğunda, Hasan el-Askeri hizmetçisinin babasını çağırarak ona birçok kurban kesmesini söylediği rivayet edilir. Şia'ya göre Peygamber yüzlerce yıl önce onun isminin kendi ismiyle aynı olacağını bildirmişti. Babasının ölümüne yakın bir zamanda Muhammed b. Hasan diye bilinen çocuğun imam olarak atandığı söylenir.

Anahtar Kelimeler: Muhammed b. Hasan, Mehdi, İmam.

Abstract: Muhammed b. Hasan who is The twelfth Imam, was born in 255/868. Shi'ite theologians, who are looking for the coming of the Mahdi regarded it as an essential belief. It was struggled to put forward Muhammed b. Hasan's historical and legendary life in detail. The mysterious fate of the son of the eleventh imam divided the early Shi'ite family into a number of factions. It is rumoured that when Muhammed b. Hasan was born, Hasan el-Askeri called for his father's servant to sacrifice several sheep. According to Shia the prophet stated years ago that Muhammed b. Hasan's name would be the same as his name. It is said that the child called Muhammed b. Hasan was appointed as the Imam in a near time of his father's death.

Key words; Muhammed b. Hasan, Mahdi, Imam.

İmamiyye, Ali b. Ebi Talib'den başlayarak Muhammed b. Hasan'a kadar on iki imamın imametini benimsemekte, onların masum ve Peygamber adına İslam toplumunun sevk ve idaresini üstlendiği gerekli kişiler olduklarını belirtmektedir. İmamların, on iki imam olduğuna inandıkları için, İsnâaşeriyye ismini alan bu fırkanın inancına göre on iki imamı Allah; Peygam-

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Araştırma Görevlisi.

berine isimleriyle birlikte vahyetmiş ve tayin etmiştir. İmamet bu esasa uygun olarak Ali'den oğlu Hasan'a, daha sonra oğlu Hüseyin'e ve babadan oğula geçmiştir. Muhammed b. Hasan hakkında fazla bilgiye sahip olmamıza rağmen ve görünenden daha karışık olması hasebiyle, bu çalışmada İmamiyye tarafından on ikinci imam olarak kabul edilen Muhammed b. Hasan'ın menkabevi ve tarihi hayatını Şii kaynaklarda vermeye çalışacağız. Çünkü onun hakkındaki bilgiler bütün imamlar da olduğu gibi şüphelidir. Hasan el-Askeri'nin(260/873) oğlu Muhammed b. Hasan'ın gizemli akıbeti, ilk dönem Şiasında bir çok fırkalara bölündü. Bazıları Muhammed b. Hasan'ın hemen öldüğünü; bazıları onun yaşadığını kabul ettiler; bazıları ise onun varlığını tamamen inkar ettiler. Bazıları Hasan el-Askeri'nin bir oğlunun asla olmadığını ileri sürdüler.¹ Ancak çok az bir grup, Hasan el-Askeri'nin oğlunun gizlenen Mehdi olarak yaşadığı ve zamanı gelince döneceği fikrini savundular. Asıl olarak, Şeyh Saduk, Numani ve Kuleyni'nin çabalarının sonucu olarak, daha sonra bütün imamlar tarafından bu fikir kabul edildi.

I. Tarihi Kişiliği

İmamiyye'ye göre dinin temel esaslarından biri olarak kabul edilen imamet Allah tarafından nasla tayin edilerek ve insanların muhtaç olduğu her şeyi vahiy yolu ile bildiği öne sürülen masum imam anlayışına dayandırılmış ve dolayısıyla nübüvvetin devamı, hatta ondan daha üstün bir müessese olarak görülmüştür.

Halkın hayalinden yarattığı menkabeler daima hakikati içine alır. Yani, herhangi bir şahsiyetin veya bir hadisenin umumi vicdana akseden şeklini olduğu gibi gösterir. Tarihçinin vazifesi, önce menkabevi şekli tasvir ve sonra o şahsiyetin, veya o hadisenin tarihi mahiyetini tespit ve yaşatmaktır. Birinci vazife layıkıyla yerine getirilecek olursa, menkabeyi hakiki ölçülerine çevirmek ve indirmek çok kolaylaşır.² Bu sebeple, İmamiyye'nin gaybı bilme ve hata yapmama gibi sıfatlar atfettikleri imamlarını peygamberin devamı olarak görmeleri göz önünde bulundurarak bu bölümde Muhammed b. Hasan'ın tarihi hayatı ele alınacaktır.

Şii tarihinde, on ikinci imamın bir süreliğine gözden kaybolmasının sebepleri tamamen bilinemeyecek olsa da birkaç konuda kesin sonuca varılabilir. Bunlardan birincisi, Abbasi zulmünün dayanılmaz olduğu şeklindeki İsna-aşeriyye'nin desteklediği görüştür. İkincisi, bu baskılar, radikal yöntemlerle üstünlük kazanmaktan umutsuz olan İmami Şiiler arasında ümitsizlik

¹ Sa'd b. Abdullah Ebu'l-Halef Eşari el-Kummi(301/913), *Kitabu'l-Makalat ve'l-Fırah*, nşr, M. Cevad Meşkur, Tahran 1963, 115; J.M. Hussain, *The Occultation of the Twelfth Imam, A Historical Background*, London 1982, 56-57.

² Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 1991, 61.

hissi ile aynı zamana denk gelmesidir. Onlar için, imamın kaybolması açık politik cazibeleri beraberinde getirmiştir. Bu ve buna benzer muhtemel sebeplerden dolayı, yaşayan ve mevcut imam, gizli bir varlık olmak zorunda kalmış, tüm Mehdiçi umutların ve uzun süre ıstırap çeken azınlığın arzuları onların üzerinde odaklanmıştır.³

Hasan el-Askeri'nin ölümü döneminde, özellikle Oniki İmam Şii doktrininin olmadığı yönündeki dolaylı doğrulama, muasır İmami kaynakların bizzat kendileri tarafından yapılmıştır. Örneğin, Muhammed b. el-Hasan es-Seffar Besairu'd-Derecat'ında imamların faziletleri ile ilgili rivayetleri toplamakla birlikte gaybet veya on iki imamla ilgili herhangi bir rivayet aktarmamıştır.⁴ Ancak 3 ve 10 rakamları üzerinde yapmış olduğu rivayet aktarımları ile yetinip bunları 12'ye ulaştırma zorlamasına yeltenmez. Bunun aksine, İbn Babaveyh'in Kitabı'l-Fisal'i, çokça rivayeti tamamen bu tür konulara tahsis edilmiş olup 12 rakamı üzerinde uzun bir bölüm on ikinci imamla ilgili temel rivayetleri kapsamaktadır.⁵ Bu çalışmalarda Oniki İmam inancının özellikle bulunmaması, muhtemelen on iki imamı kapsayan bir inancın henüz İmami prensip olarak formüle edilmemiş olduğunu gösterir.

Muhammed b. Hasan dönemindeki birtakım zorluklardan ve de Mehdi'yi bulmak için zamanın sultanının amansız bir arama operasyonu başlatmış olduğundan dolayı, doğumu herkesten gizli tutuldu.⁶ Ancak Mehdi'nin varlığı hakkında görüş ileri sürenler, Muhammed b. Hasan'ın gizlenmiş bir doğumunun olmadığını savundular. Çünkü Muhammed b. Hasan doğduğunda, Hasan el-Askeri onu herkese göstermiş ve kendisinden sonra "Allah'ın hücceti, ümmetin imamı olacağını" bildirmiştir.⁷ Hasan el-Askeri öldükten sonra, bazılarının göre o ölmemiş, kaybolmuştur. Bazılarına göre ölmüş, öldükten sonra geri gelecektir. Bazılarına göre ölmüştür, geri dönmeyecektir

³ Geniş bilgi için bkz., Etan Kohlberg, *Belief and Law in Imami Shi'ism, 'From Imamiyye to Ithna-'Ashariyya,'* yy., 1991, 533-534

⁴ Geniş bilgi için bkz., Ebu Cafer Muhammed b. el-Hasan b. Ferruh es-Seffar (290/903), *Besairu'd-Derecat fi Fedaili Ali Muhammed*, Müessesetü'l-A'lami't-Tahrani, Kum 1374; Ebu Cafer el-Berki, *Kitabu'l-Mehasin*, thk., Celaluddin el-Muhaddis el-Urmevi, Necef 1964; Ayrıca bkz., Mohammned Ali Amir-Moezzi, *The Divine Guide In Early Shi'ism The Sources of Esotericism in Islam*, Translated by, David Streight, New York 1994, 106.

⁵ Şeyh Saduk, *Kitabu'l-Hisal*, Necef 1391/1971, 436-51.

⁶ Şeyh Saduk, Ebu Cafer İbn Babeveyh el-Kummi(381/991), *Kemalu'd-Din ve Temamu'n-Nime*, Kum 1405, I/325; Şeyh Müfid, Muhammed b. Numan el-Ukberi(413/1023), *İrşad*, Beyrut 1925, 345; Muhammed b. İbrahim en-Numani,, *Kitabu'l-Ğaybe*, Tahrani 1318/1900, 244.

⁷ Ebu Cafer Muhammed b. Yakub el-Kuleyni(329-940), *el-Usul mine'l-Mine'l-Kafi*, I-II, Tahrani 1388, I/514; Abdülbaki Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiiilik*, Der Yay., İstanbul 1984, 519.

ve kardeşi Cafer'e imameti vasiyet etmiştir. Bir kısmına göre ölmüş, hiç kimseye vasiyet etmemiş ve imamet için bir varis de bırakmamıştır. Onun bilinmeyen bir çocuğu olduğu da söylenmektedir.⁸ Muhammed b. Hasan'ın niçin gizlendiği Cafer es-Sadık'a sorulduğunda, imam karnına ve boynuna işaret ederek öldürülmekten korktuğunu bildirmiştir.⁹

Hasan el-Askeri evinde hizmetçilik etmek için Samarra'ya giden ve alış-verişini yapmakla görevlendirilen Fars ahalisinden İran'lı birine, yaklaşık iki yaşında olan kendi oğlunu gösterip "sizin sahibiniz budur" demiştir.¹⁰ Muhammed b. Hasan'ın doğumundan sonra, yakınlarından birkaç kişi görmüş ve Hasan el-Askeri tarafından kendisinden sonra imamın olduğu bildirilmiştir.¹¹ Babasının yakın akrabalarından kırk kişiye gösterdiği, ve sonra çocuğu gizlediği rivayet edilmektedir.¹² Hasan el-Askeri'nin vefatından sonra Muhammed b. Hasan evlerindeki serdaba girerek gözden kaybolmuştur. Halen sağ ve kıyamete kadar mehdi sıfatıyla zuhur ederek dünyaya adalet getirecek¹³ Allah onunla dünyayı bir gecede ıslah edecek¹⁴ ve dünyayı her türlü kötülükten, zulümden ve deccalden temizleyecektir.¹⁵ Bazı kimselerin yapmış olduğu faaliyetlerden dolayı Muhammed b. Hasan'ın doğumu gizli tutulmalıydı. Ancak Muhammed b. Hasan'ın gaybete gireceği dillerde dolışmaktaydı. Şia arasında, Hasan el-Askeri öldükten sonra, halef bırakıp bırakmayacağı, çocuğunun olup olmadığı ve imameti kime bırakacağı soruları sorulur.¹⁶ Muhammed b. Hasan'ın küçük yaşta görüldüğü ve varlığı delil olarak kullanıldığı kabul edilmektedir.¹⁷ Kum şehrinin vergi memuru olan Ahmed b. Ubeydullah b. Hakan, Hasan el-Askeri'nin evinin aranması hakkında şöyle bilgi veriyor: Hasan el-Askeri rahatsız idi, halife Onu göz altında tutmayı doktorlara emrederek, itimat ettiği birkaç kişiye Onun hakkında kendisine bilgi vermelerini istedi. Halife, Hasan el-Askeri ölünce, imamın oğlunun bulunması için sıkı bir arama emri verdi. Evi aranarak el-Askeri'nin cariyeleri göz altında tutuldu. Cariyelerin hamile olmadığı ortaya çıkınca

⁸ Kummi, *Kitabu'l-Makalat ve'l-Fırak*, 106-111.

⁹ Kuleyni, *Kafi*, I/338; Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/346-347.

¹⁰ Kuleyni, *Kafi*, I/514.

¹¹ Kuleyni, *Kafi*, I/170; Muhammed Beyyumi, *el-İmamate ve Ehl-i Beyt'e Eimmetü'l-Hulafai İmam Ali*, Beyrut 1995, 216.

¹² Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/435.

¹³ Kuleyni, *Kafi*, I/514; Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, I/324-325; Moezzi, *The Divine Guide In Early Shi'ism* 100, 103.

¹⁴ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, I/317.

¹⁵ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/335-336.

¹⁶ Kuleyni, *Kafi*, I/328.

¹⁷ Kuleyni, *Kafi*, I/328-332.

serbest bırakıldılar. Askeri'nin bıraktığı miras, annesi ve kardeşi Cafer tarafında alındı.¹⁸

Hasan el-Askeri, Muhammed b Hasan'ın dünyaya gelmesinden sonra, bu büyük nimetten dolayı Allah'a şükür amacıyla ve belki de özel dostlarını haberdar kılmak için, akika olarak yüzlerce kurban kestirip, dağıtmıştır.¹⁹ Yine ashabından olan İbrahim'e dört koyun gönderip, şu ifadeleri kullanmıştır: "Oğlum Muhammed için kurban ettiğim bu koyunları akika olarak dağıt ve taraftarınla beraber ye. Allah sana esenlik versin."²⁰ Hasan el-Askeri, Ahmed b. Hasan İshak Kummi'nin büyük babasına bir mektup yazmıştır: "Bizim çocuğumuz dünyaya geldi. Ama sen bunu halktan gizli tut. Çünkü biz de onu en yakın dostlarımızdan başkasına söylemedik. Sana bildirdik ki, Allah'ın bizi sevindirdiği gibi sen de sevinesin, Vesselam"²¹ Ancak bazı Şiadan bir grup da Hasan el-Askeri vefat ettiğinde oğlu olmadığını, kendisine oğlunu göstermesi için çeşitli müracaatlar yapıldığı halde gösteremediğini söylerler. Ancak bunlara göre imam babası vefat ettiğinde henüz anne karında idi. Sonradan doğdu ve glendi.²²

Mehdi'nin zuhuruna inanmak ve onu beklemek ilk dönemlerde sadece Ehl-i Beyt'e mahsus değildi. Bu inanç, Şia'nın nüfuzunun artması ve yayılması sonucu Müslümanlar arasında artmaya ve yayılmaya başlamıştır. Şüphesiz ki, bu tür şahısların bilinmesi ve beklenmesi Müslümanlar arasında tamamen kaybolmuş bir inanç değildir.²³

Şia, Muhammed b. Hasan hakkında, Allah'ın ayetleri,²⁴ Peygamberin hadisleri ve imamların beyanları olduğunu yaymaya çalışmıştır. Yeryüzünde geniş çaplı bir ıslah hareketinin başlayacağı, Allah'ın şeytanın hakimiyetine son verip, onu izleyenlerin iktidarını yıkacağı ve salih kullarını bütün yeryüzüne egemen kıлып, dünyanın yönetimini onlara vereceğini açıkça ifade eden

¹⁸ Kuleyni, *Kafi*, I/505-506.

¹⁹ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, I/106.

²⁰ Muhammed Bakır b. Muhammed el-Meclisi(1110/1698), *Biharul-Envar*, 1-111, Beyrut 1401/1983, (II. Baskı), 51/28.

²¹ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/434.

²² Ebu Muhammed el-Hasan b. Musa Nevbahti(300/912), *Fıraku's-Şia*, thk. Helmut Ritter, İstanbul 1931, 96-97.

²³ Van Vloten, Emevi Devrinde Arab Hakimiyeti, Şia ve Mesih Akideleri Üzerine, çev., Mehmed S. Hatiboğlu, AÜİF., Yay., Ankara 1986, 73.

²⁴ Şiaya göre Mehdi ifadesinin geçtiği ayetlerden bazıları şunlardır; 61.Saff, 9; 5.Maide, 54; 43.Zuhruf, 61; 2.Bakara, 114; 5.Maide, 41; 4.Nisa, 59; 28.Kasas, 5; 43.Zuhruf, 28; 31.Lokman, 20; 22.Hac, 41; 17.İsra, 81; 57.Hadid, 17; 67.Mülk, 30; 24.Nur, 55; 4.Nisa, 159; 21.Enbiya, 105.; Bunun ardında Şia elliye yakın ayetin ahir zamanda Mehdi'nin çıkacağına ait olduğunu iddia eder. Geniş bilgi için bkz., Duhayyil, Ali Muhammed Ali, *İmamul-Mehdi*, Nefes 1385/1966, 31.

ayetlerin olduğunu savunmuşlardır. Bir Şii tefsirde şu ifadelere yer verilmektedir: Muhammed Bakır şöyle buyurmaktadır: “Bunlar ahir zamanda zuhur edecek olan Mehdinin ashabıdır.” Devamında, Şia ve Ehl-i Sünnetin Rasulullah’tan naklettikleri: “Eğer dünyanın ömründen bir gün kalsa bile, Allah o günü, benim Ehl-i Beyt’imde salih bir kişiyi göndererek, yeryüzünü zulüm ve haksızlıkla dolduğu gibi adalet ve eşitlikle doldurmak üzere uzatır.” şeklindeki hadisler de buna delalet etmektedir.²⁵ Bu hadisin isnadında yer alan ravilerden Fıtr b. Halife ile Ebu Bekir b. Ayyaş hadis alimleri tarafından tenkit edilmiştir.²⁶ Peygamberin Mirac’da Ali ve imamların isimlerini zikrettiği, on ikinci imamın bir yıldız gibi görüldüğünü, Onun düşmanlardan intikam alacağını ve Şia’ya şifa vereceğini iddia etmişlerdir.²⁷

İmamın gaybete girmesinin sebebi ölüm korkusu, öldürülme endişesi,²⁸ gaybetin Şia için bir imtihan olduğu,²⁹ gaybetin açıklamasına izin verilmeyen bir sebepten kaynaklandığı hususu da Şia tarafından ileri sürülmektedir. Yani İmam zahir olmadan gaybetin hikmeti bilinmez.³⁰ Gaybetin sebeplerinden biri de insanların Allah’ın emrettiği yolda gitmemeleridir.³¹ Ayrıca bunun bir lütuf olduğu da ifade edilmektedir.

Şiaya göre Muhammed b. Hasan el-Mehdi’nin gaybeti döneminde onunla Şiiler arasında sefirlik, yani elçilik hizmeti gören, onunla görüşen dört kişi vardır. Bunlar dört naibdir. Bunlardan başka sefir olduğunu iddia edenler de olmuştur.³² Bunlar, Mehdi’nin ordusunda bulunmak için, Allah’a dua ederek, ölümünden sonra dünyaya tekrar döndürülmelerini isterler. Muhammed b. Hasan gaybet esnasında sefirleri sayesinde, Şii toplumu ile irtibat kurmuştur. Şia ile ilgili problemler bildirilmiş, onlarla ilgili emirleri mensuplarına ulaştırmıştır.³³ Abbasiler döneminde kesinlikle Kaim’in isminin anılması yasaklanmış, İmamın ismi yayıldığı zaman, yerinin tespit edileceği,

²⁵ Tabersi, Ebu Ali el-Fadl b. Hasan(542/1147), *Mecmau'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut 1997, IV/66-67; *A'lamu'l-Vera bi A'lami'l-Huda*, Beyrut 1979, 279

²⁶ Hadislerin değerlendirmesi için bkz., Ali Osman Ateş, *Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, Beyan Yay., İstanbul 1996, 50-55.

²⁷ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, I/252.

²⁸ Kuleyni, *Kafi*, I/338; Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/346 vd.

²⁹ Kuleyni, *Kafi*, I/336.

³⁰ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/481-482.

³¹ Kuleyni, *Kafi*, I/338.

³² Rasul Caferiyan, *Masum İmamların Fikri ve Siyasi Hayatları*, Çev. Cafer Bayer, Kevser Yay., İstanbul 1994, 209.

³³ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/470 vd.; Muhsin el-Emin, *Ayanu's-Şia*, Beyrut 1403/1983, III/46; Seyyid Hüseyin Ali eş-Şahudi., *İmamu'l-Mehdi ve Zuhuruhi*, Kuveyt-Selimiye trz., 154 vd; Gölpinarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri*, 528; Moezzi, *The Divine Guide In Early Shi'ism*, 100.

bundan dolayı da ismiyle anmanın kafirlik olduğu vurgulanmıştır.³⁴ İmamlardan gelen rivayete göre; Kaim'in çıkış vaktini tespit etmek yasaklanmıştır.³⁵ Bundan dolayı Abbasiler döneminde mevcudiyetini korudular.³⁶

Bu gaib imam hususunda iki şey göze çarpmaktadır: Birincisi, beklenen mehdinin binlerce yıldır hayatta olduğu, nerede ikamet ettiğini, ne yiyip içtiğini sormak en basit insanın soruları arasında olup, bu durum, Şii imam olarak kabul edilen Cafer es-Sadık'ın şu sözüne tamamen aykırıdır: "İnsanlarda bulunmayan bir sıfatın bize isnat edildiğini gördüğünüz zaman onu ret edin."³⁷

Kendi dönemindeki Şia'nın çoğu mevcut imamın kim olduğundan emin olmamaları veya onun kaybolduğu konusunda şüphe etmelerinden şikayet etmektedir. Şia, bu şüpheleri, yalancılara zararlı etkilerinden farkında olunmayışına ve insanları gerçeğin yolundan alıkoyan dünyevi hayat ve başarılarla yükletmektedir.³⁸ İbn Babaveyh, sekizinci imam Ali er-Rıza'nın mezarını ziyaret edip dönerken Nisabur'a uğradığında, Şia'dan bazılarının gaybet konusu ile ilgili sorularla oyaladıklarını, müşahede ettiğini söyler. Bu izlenimi onu, konuyla ilgili gerçeklerin açıklanmasını sağlayacak böyle bir çalışmayı hazırlamaya yönelttiğini ifade etmektedir.³⁹

Şii kaynaklarda Mehdi hakkında şu ifadelere de yer verilmektedir: "On iki hidayet imamı bizdendir. Hak üzere kıyam edecek olan odur. Öldükten sonra Allah onun vasıtasıyla tekrar onu diriltecektir ve müşrikler istemese de hak dini, diğer bütün dinlere muzaffer kılacaktır. O gaybete çekildiği dönemde bazıları onun hakkında irtidat edecek ve onlara şöyle seslenecek "Eğer doğru söylüyorsanız, bu vaat ne zaman vuku bulacak?" Onun gaybetindeki eziyetlere ve tekziplere sabreden Rasulullah'ın önünde kılıçla cihat eden gibidir."⁴⁰ "Mehdi benim evlatlarımdandır, onun gaybet dönemi olacaktır. Bu dönemde ümmetten bir çoğu delalete düşecektir. O, peygamberlerin nişaneleriyle gelecek, yeryüzü zulüm ve haksızlıkla dolduğu gibi onu adalet ve eşitlikle dolduracaktır."⁴¹ "Allah'a yemin olsun ki Mehdiniz aranızdan gaybete çekildiğinde, içinizden bazı cahiller diyecek ki, Allah'ın Âl-i Muhammed'e ihtiyacı yoktur. Sonra o, yeryüzüne parlak yıldız gibi dönecek ve yeri zulüm ve haksızlıkla dolduğu gibi, adalet ve eşitlikle doldu-

³⁴ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/648 vd.; Kuleyni, *Kafi*, I/332 vd.

³⁵ Kuleyni, *Kafi*, I/368.

³⁶ Muhsin el-Emin, *Ayanu's-Şia*, III/46; Şahudi, *İmamı'l-Mehdi ve Zuhuruğu*, 154 vd.

³⁷ M. Rıza Muzaffer, *Şia İnançları*, Çev. Abdulbaki Gölpınarlı, İstanbul 1978, 57.

³⁸ Numani, *Gaybe*, 4.

³⁹ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, 3.

⁴⁰ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, I/317.

⁴¹ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, I/287; Meclisi, *Biharu'l-Envar*, 51/72.

racaktır.”⁴² Ali b. Ebi Talib şu rivayetlerde bulunur: “Doğrusu benden sonraki imam, oğlum Hasan’dır. Ondan sonraki ise onun oğlu Kaim’dir. O, yeryüzünü zulüm ve haksızlıkla dolduktan sonra adalet ve eşitlikle dolduracak olandır.”⁴³ Bu rivayette bulunan Harun b. el-Muğire ile Amr b. Ebi Kays gibi ravilerin de hadis alimleri tarafından tenkide tabi tutulmuştur.⁴⁴ “Bu emrin sahibi her yıl hac mevsiminde hazır olacak, halkı görecek ve onları tanıyacak, halk da onu görecek ama tanımayacaklar.”⁴⁵

Şa’d Muhammed Hasan’a göre, Böyle bir şahsiyetin mevcut olduğunu söyleyebilmek zordur. Hasan el-Askeri öldüğünde geride bıraktığı çocuğu yoktu. Bundan dolayı zamanın halifesi mallarına el koydu ve dağıttı. Ebeler göndererek Askeri’nin kadınları muayene edilerek, hamile olup olmadıkları tespit edildi. Bütün çevreye çocuğu olmadığı -kadınlarının hamile olmadıkları- haberi yayıldı. Şia bunun tehlikesini gördüğü için tam tersini yaymaya başladı. Buna göre Askeri’nin küçük yaşta bir çocuğunun olduğu ve babası tarafından düşmanlardan zarar gelir düşüncesi ile saklandığını yaydılar. Bu durum Onun küçük gaybetidir. Bunun ardından gaib imamın dört naibi olduğunu iddia ettiler. Dört naibi ölünce imamın Gaybeti Kübra dönemi başladığını Şii imamlar delil getirmeye çalışmışlarsa da bu delillerin zayıflığı ortadır.⁴⁶

II. Menkabevi Kişiliği

Hız Peygambere ve onun getirdiği dine nispetle şeref sahibi olan Ali b. Ebi Talib ve soyu, adeta Peygamberin önüne konulmuştur. Muhammed b. Hasan’ın tarihi gerçekliğini yeterli görmeyen ve onu insanüstü görmek isteyenlerin nerede nasıl ve ne zaman oluştuğunu ve ortaya atıldığını bilemediğimiz menkabevi haberler sırf onu yüceltmek için söylenilmiş masalımsı şeylerdir. Muhammed b. Hasan’ın sahih rivayetlere dayanarak verdiğimiz hayatına ek olarak, menkıbelerin konusu olan hayatı da vardır.

Şia, imamlarını değerlendirmede aşırıya gitmiştir. İmamlara birer insan olarak değil, adeta birer beşer üstü varlık nazarıyla bakmıştır. Bazı hususlarda imamları peygamberlerden üstün görmüşlerdir. İmamlara yakıştırılan masumluktan gaye, imama nispet edilen, akıl ve mantıkla bağdaşmayan uydurma rivayetleri, akıl ve zeka sahiplerine münakaşa fırsatı bırakmayıp, hata yapmaz bir masumdan sadır oldu diye halka zorla kabul ettirmektedir.

⁴² Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/341.

⁴³ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/383.

⁴⁴ Geniş bilgi için bkz., Ateş, *Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, 51-52.

⁴⁵ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/440.

⁴⁶ Sad Muhammed Hasan, *el-Mehdiyyetü fi'l-İslam*, Kahire, 1958, 135 vd.

Halkın hayalinin üzerinde kuvvetli izler bırakan her şahsiyet, hatta daha hayatta iken, menkabesinin teşekkül ettiğini görür. O menkabeler asırlar boyunca bir nesilden öteki nesle geçerken daima büyür ve nihayet o şahsiyetin gerçek simasını tayin edebilmek çok güçleşir.⁴⁷ Muhammed b. Hasan'ın tarihi hayatını tespiti çalışılırken, ananın naklettiği menkabevi hayatı da tasvir edilmeye çalışılacaktır.

Bu zamana gelinceye kadar, Hasan el-Askeri'nin bir erkek çocuğa sahip olması ve bu oğlunun da ortalıkta görünmüyor olması, gerekliydi. Çünkü, bu çocuk Abbasi zulmünde kurtulmak için gizleniyordu. Bunun anlamı, kendisi için böylesine önlemler alınan bir oğlun çok değerli bir imam olması gerektiği üzerinedir. O zaman, beklenen on ikinci imam ve Mehdi oydu. Muhammed b. Hasan dünyanın sonuna yakın dönecektir. Sonunda dünyada hak ve adaleti hakim kılıncaya kadar, ölümsüzlük ve gizlilik içinde bekletildiğine inanıldı.

Muhammed b. Hasan 256/869 yılında Samarra'da doğmuş,⁴⁸ kendisi beş veya altı yaşında iken babası vefat etmiştir. Şia inancına göre 265/878 yılında doğum yeri olan Samarra'daki babasının evinde Serdab'a girmiş, oradan kayıplara karışarak bir daha geri dönmemiştir. Mehdi, Sahibu'z-zaman, Muntazar, Hucce, Kaim, Sahibu's-Serdab diye de anılan on ikinci veya sonuncu imam olmamış, sadece dünyadan ayrılmıştır. Bir gün muhakkak geri dönüp Şia iktidarını sağlayacak, zulmün hakim olduğu yeryüzünü adaletle dolduracaktır.⁴⁹ Mehdi, Ali b. Ebi Talib ve Fatıma'nın soyundan Hüseyin b. Ali'den olan dokuzuncu torunudur.⁵⁰ Ebu Davut ve İbn Mace'nin senetlerinde müştereken yer alan ravi Ziyad b. Beyan er-Rakki hadis alimleri tarafından cerhedilmiştir.⁵¹ Annesi bir cariye olan Nergis hatundur.⁵² Bu sıfatıyla o, ölümsüz sayılmış ve belli bir süre için ortadan kaybolmuştur. O,

⁴⁷ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 27.

⁴⁸ Muhammed b. Hasan el-Mehdi, Abbasi halifeleri Muhtedi Billah ve Mutemid Alellah zamanında doğmuş ve gaybete girmiştir. Bkz. Kuleyni, *Kafi*, I/503-504.

⁴⁹ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/343; Kuleyni, *Kafi*, I/328-332, 514; Muhsin el-Emin, *Ayanu's-Şia*, II/44; Adil Edip, *Eimmetü'l-İsnaaşeriyye*, Dirasetü't-Tahliye, Beyrut 1405, 49; Beyyumi, *el-İmame ve Ehl-i Beyt*, III/216; Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, 519-520.

⁵⁰ Ebu Davut, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani(275/888), *Sünen*, thk., İzzed Ubeyd ed-De'as-Adil es-Seyyid, I-V, Hıms 1969-1974, (I. Baskı), I/4284; İbn Mace, Ebu Abdilllah Muhammed b. Yezid el-Kazvini(275/888), *Sünen*, I-II, Kahire 1952-1953, Fiten-34/4086.

⁵¹ Bu hadisin değerlendirmesi hakkında bkz., Ateş, *Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, 50.

⁵² Nergis Hatun'un Bizans İmparatorunun kız kardeşi olduğu rivayet edilmektedir. Bkz., Allamah Sayyid Muhammed Husayn Tabatabai, *A Shi'ite Anthology*, Çev. Wuilliam C. Chittick, Kum 1982, 139.

belli bir müddet sonra Mehdi olarak yeniden ortaya çıkacak ve gerçek İslam'ı yeniden tesis edecek ve bütün dünyayı hüküm ve idaresi altına alarak Kıyametin kopmasından evvele rastlayan son bininci senede teşrif edecektir.

Muhammed b. Hasan'ın annesinin Nergis hatun olduğu, halası Hakime'den öğrenilmiştir. Hakime, Hasan el-Askeri'nin huzuruna gittiği zaman, ona bir evlat vermesi için Allah'a dua ederdi. Bir gün Hakime Hatun, Hasan el-Askeri'nin evine gittiğinde, Hasan el-Askeri, bugün Allah'ın katında değerli ve Allah'ın hücceti olan ve senin benim için dua ettiğin çocuğun dünyaya geleceğini söylemiştir. Hakime hatun o çocuk kimden olacak diye sorduğunda, Hasan el-Askeri, Nergis hatundan diye cevap vermiştir.⁵³ Bu imamın doğuşundan itibaren bir çok mucize olmuştur; Bütün imamlarda olduğu gibi, doğduğu zaman annesinin üzerinde hiçbir leke bırakmamıştır.⁵⁴ Orada bulunan halası Hakime, bebeğin, 'şahitlik ederim ki Allah'tan başka tanrı yoktur, dedem Allah'ın Rasulü idi, babam da müminlerin emiri ve Allah'ın dostudur' dediğini duymuştur. Annesi hiç acı çekmeden onu doğurdu. Hasan el-Askeri, yeni doğmuş oğlunu görmek istemiş, Hakime hala da izin alarak içeri girdiğinde onun sünnet edilmiş olduğunu ve sağ kolunda da 'Hak geldi, batıl ortadan kalktı' yazısını görmüştür. Bebek, babası ile mükemmel Arapça konuşmuş, o sırada başının etrafında bir sürü kuş toplanmıştır. Babası bebeği kuşlara verip, 'Ona iyi bakın ve her kırk günde bir getirin, demiş; kuşlar çocuğu alıp semada kaybolmuşlardır. Annesi Nergis Hatun ağlamağa başlayınca, İmam, 'Sus, o süt emmeyecektir, yakında sana geri getireceklerdir' demiştir. Hakime çocuğu verdiği kuşun mahiyetini sormuş, o da, 'Bu Kutsal-Ruh'tur, imamların muhafızı ve Allah'la aralarındaki elçisidir, imamları o gınahtan korur ve öğretimlerini tamamlar' cevabını vermiştir. Kırk gün sonra eve gelen Hakime, bir yaşında imiş görünen çocuğun yürüdüğünü görür. Bunun üzerine Hasan el-Askeri, 'İmamların daha analarının rahminde iken konuştuğunu, Kur'an okuduğunu ve ibadetleri öğrendiklerini ifade etmiştir.' Birkaç gün sonra Hakime eve geldiğinde, kardeşi Hasan el-Askeri'yi gördüğünü zanneder, oysa gördüğü Muhammed b. Hasan'dan başkası değildi. Hasan el-Askeri ölür ve ölmeden önce de oğlunun Mehdi olduğunu ilan eder. Hakime, Mehdi ile her gün konuşur, sorular sorar, her istediğini öğrenir. Çok geçmeden Mehdi, annesinin ibadet için girdiği serdaba girer ve gaib olur. Onun doğduğu, gaibe girip, yaşadığı ve Allah'ın emriyle ahir zamanda yeniden görüleceği iman esası olarak kabul edilir.⁵⁵

⁵³ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/424 vd; Meclisi, *Biharu'l-Envar*, 51/25; Beyyumi, *el-İmamete ve Ehl-i Beyt'e*, III/216; Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri*, 520.

⁵⁴ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/433.

⁵⁵ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, I/240; Dwight M. Donaldson, *The Shiite Religion A History of Islam In Persia and Irak*, London 1933, 231.

“Ey Ahmed, Allah Adem’i yarattığından bu güne kadar ve bu günden kıyamete kadar yeryüzünü hüccetsiz bırakmamıştır. O hüccet vasıtasıyla, Allah insanlardan belaları giderir, yağmuru yağdırır ve yerin bereketini artırır” diyen Hasan el-Askeri’ye “sizden sonraki imam kimdir? Bunu öğrenmek istiyorum” sorusunu soran Ahmed b. Sa’d Eşari’ye, Hasan el-Askeri ayağa kalkıp eve girdi ve yüzü ay gibi olan üç yaşlarında bir çocuğu omuzunda taşıyarak getirdi ve ona; “Eğer senin Allah yanında ve Allah’ın hüccetleri yanında değerli bir mevkiin olmasaydı oğlumu sana göstermezdim. Çocuğumun ismi ve künyesi Rasulullah’ın ismi ve künyesidir. Yerin zulüm ile dolduğu gibi onu adaletle dolduracak olan da budur. Onun bu ümmetteki yeri, Hızır’ın ve Zulkarneyn’in yeri gibidir. Allah’a ant olsun ki, o öylesine bir gaybet dönemi geçirecek ki, yalnız Allah’ın kendisini onun İmameti ve zuhurunun yaklaşması için dua etmeye muvaffak kıldığı kimseler hariç, kimse helak olmaktan kurtulmayacaktır. İmamete inananlardan çoğu da dönecektir. Bizim velayetimiz üzere Allah’ın ahit aldığı, kalbinde imanı yazdığı ve kendi rahmetiyle desteklediği kimseler hariç herkes bu inançtan cayacaktır. Bu, Allah’ın emirlerinden bir emirdir. O’nun gizli sırlarından bir sırdır. Sana dediğimi iyici belle ve Allah’a şükredenlerden ol.”⁵⁶

Muhammed b. Hasan’ın hurucundan önceki alametlerden pek çoğu bugün vuku bulmuştur. Bu alametleri bildiren hadisler de bize en sahih yollardan ulaşmıştır. Henüz en son alametler ortaya çıkmamıştır. Güneşin doğudan batması, batıdan doğması gibi.⁵⁷

İmamiyye’ye göre Hasan el-Askeri’nin ölümünden sonra, Muhammed b. Hasan imamet görevini üstlenerek gaybete girmiş, Şiiiler ve görevliler dışında onu hiç kimse tanımamış ve görememiştir. Kaim el-Mehdi’nin gaybetinin meşruiyetini ispat etmek mecburiyetini duyan Şii alimleri, Kur’an’da konu ile ilgili atıflar bulunduğunu, peygamberlerin kavimlerinden ayrılıp görünmediklerini belirterek mensuplarını bilgilendirmek ve muhaliflerinin itirazlarına cevap vermeye çalışmışlardır.

Peygambere nispet edilen bazı hadislerde mehdi için ümmetim içinde mehdi olacak, Onun zamanında ümmetim daha önce benzerini katiyen görmedikleri nimetlere gark olacaklardır. Dünyanın bütün gıdalarını ortaya dökcek, onlardan hiçbir şey gizlemeyecektir.⁵⁸ Mehdi’nin ahir zamanda zuhur edip zulüm ve haksızlıkla dolmuş olan yeryüzünden her türlü zulüm ve haksızlığı kökünden kazıyarak onu baştan başa adalet ve eşitlikle dolduracağı inancı, Şia arasında yaygın olan köklü bir İslami akide olmuştur.⁵⁹ Bunun

⁵⁶ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/384.

⁵⁷ Seyyid Murtaza el-Kazvini, *Mehdiyyetü'l-Muntazar*, Nacef 1386, 19.

⁵⁸ Tabersi, *A'lamu'l-Vera bi A'lamu'l-Hüda*, 425 vd.

⁵⁹ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, I/251; Kuleyni, *Kafi*, II/486-487; Hussain, *The Occultation*, 12-19.

yanında Mehdi'nin zuhuruyla ilgili, onun Peygamberimizin soyundan olduğuna ve kendi zuhuruyla beşeri toplumu gerçek kemale erdireceğine ve topluma manevi hayat vereceğine⁶⁰ dair sayısız hadislerin yanı sıra, onun bizzat Ehl-i Beyt imamlarının onbirincisi İmam Hasan Askeri'nin oğlu olduğuna⁶¹ ve doğumundan sonra uzun süre gizli yaşadığıktan sonra zuhur edeceğine ve dünyayı zulümle dolduğu gibi adaletle dolduracağı hususunda bir çok hadisler nakledilmiştir.⁶²

Şia'ya göre Peygamber; "Ali b. Ebi Talib'e uyulmasını, Hasan ve Hüseyin'in kendisinden olduğunu, Hüseyin'in neslinden dokuzuncusunun kaim olduğu, adaletli olacağını, onun Ehl-i Beyt'in mehdisi olduğunu, kendisine çok benzediğini, Ali'den sonra imamların on iki olacağını, kendisinden sonra imamların kendilerine hüccet olacağını, kabul edenlerin mümin, kabul etmeyenlerin kafir olduğunu, imamların sayısının burçların sayısına eşit olduğunu, onları sevenin kendisini sevmiş olduğunu, sevmeyenlerin kendisine buğzetmiş olacağını"⁶³ bildirmiştir.

Ali b. Ebi Talib, Mehdiden söz ederek şöyle buyurdu; "O öyle bir gaybete çekilecek ki, sonunda cahiller, "Allah'ın Âl-i Muhammed'e ihtiyacı yoktur" diyecekler.⁶⁴ Ali b. Ebi Talib, Kaim el-Mehdi'nin yeryüzünü adaletle dolduracağı, gaybete gireceği ve bundan dolayı insanların şaşkınlığa uğrayacakları, Allah'ın irade ve gayelerinin bulunduğu, yeryüzünün imandan hali kalamayacağı, Allah'ın velisinin kulları arasında gizlendiği, doğumunun gizli, şahsının gayb olduğunu"⁶⁵ belirtmektedir.

Hasan b. Ali b. Ebi Talib'e nispet edilen haberlerde de Mehdi'nin künyesinin bulunmayacağı, Allah'ın Onun doğumunu gizleyeceği, İsa Peygamberin Onun arkasında namaz kılacağı, cariyelerinden birinde doğacağı, gaybet esnasında ömrünün uzayacağı ve bir genç suretinde ortaya çıkacağı belirtilmektedir.⁶⁶ Hasan b. Ali, Muaviye b. Ebi Süfyan ile sulh ettiği zaman, bazıları onu kınayınca şöyle buyurdu: "Yazıklar olsun size! Ne yaptığımı bilmiyorsunuz? Vallahi güneşin üzerinde doğup battığı her şeyden daha hayırlısını ben taraftarlarım için yaptım. Benim, sizin imamınız olduğumu, sizin bana itaat etmeniz gerektiğini ve Rasulullah'ın buyurduğu cennet gençlerinin efendilerinden biri olduğumu bilmiyor musunuz? "Evet biliyoruz" diye cevap verdiler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Biliyor musunuz, Musa

⁶⁰ Meclisi, *Biharu'l-Envar*, 52/328, 336.

⁶¹ Meclisi, *Biharu'l-Envar*, 51/154.

⁶² Hadislerin ravilerinin değerlendirilmesi için bkz., Ateş, *Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, 50-55.

⁶³ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, 1/257 vd.; Şahudi, *İmamı'l-Mehdi ve Zuhuruğu*, 92 vd.

⁶⁴ Meclisi, *Biharu'l-Envar*, 52/101.

⁶⁵ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, 1/288 vd.

⁶⁶ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, 1/313 vd.

b. İmran Hızır'ın gemisini delmesine, duvarı düzeltilmesine ve çocuğu öldürmesine neden o kadar çok kızdı? Çünkü bu işlerin hikmetini biliyordu. Halbuki bu işler zikri yüce Allah'ın yanında doğru ve hikmet üzereydi. Arkasında İsa b. Meryem'in namaz kılacağı Kaim dışında, biz Ehl-i Beyt'ten olan hepimizin boynunda zamanın tağutunun biatı bilmiyor musunuz? Yüce Allah onun veladetini gizleyecek ve şahsını saklayacaktır. Böylece o, zuhur ettiğinde kimsenin biatı onun boynunda olmayacaktır. O, tüm kadınların en üstünü olan birinin oğlu olan kardeşim Hüseyin'in dokuzuncu oğludur. Onun gaybetinde Allah onun ömrünü uzatacak, sonra kendi kudreti ile onu kırk yaşından daha genç görünümlü olarak aşikar edecektir ve bu her şeye kadir olduğunun bilinmesi içindir."⁶⁷ Şiilerin bu uzun gaybet döneminde rahatsız olmalarında dolayı, imamın bu kadar uzun yaşayamayacağı hususu dikkate alınarak, uzun süre yaşayan insanlar örnek gösterilmiş, Kaim'in hayatta olduğu ispat edilmeye çalışılmıştır.

Bu hususta Ali b. Hüseyin Zeynelabidin de gaybet ve gaybet süresi ile ilgili bilgi vermektedir; "Muhammed b. Hasan'da peygamberlerden bazı sünnetler vardır; Nuh'un ondaki sünneti uzun ömrüdür, İbrahim'in sünneti gizli veladet ve halktan uzaklaşmasıdır, Musa'nın sünneti korkudan gaybete çekilmesidir; İsa'nın sünneti halkın onun hakkında ihtilaf etmesidir, Eyyüb'ün sünneti ise belalardan sonraki ferahlıktır; Muhammed'in sünneti ise kılıçla zuhur etmesidir."⁶⁸ Gerçekten de böyle uzun ömürlü olmak ve bundan daha fazla yaşamak, görülmemiş bir şeydir. Ancak Tabatabai'ye göre bunun Peygamber ve imamlardan gelen rivayetlere bakılırsa gaib imamın yaşantı türünün olağanüstü olarak tanıtıldığı görülür.⁶⁹

Muhammed Bakır; "Allah'ın peygamberini elçi gönderdiğini, on iki imamı da vasi tayin ettiğini ve dokuzuncusunun Kaim olacağını"⁷⁰ belirtmektedir. Bir başka rivayette; "Ehl-i Beyt'inden Kaim'in zamanında yaşayıp, onun kıyamından önceki gaybetinde onun imamlığına uyan, dostlarını sevip, düşmanlarına düşman olana ne mutlu. Böyle birisi kıyamet gününde benimle birlikte olan dostlarımdan ve ümmetimin en değerlilerindedir."⁷¹

Cafer es-Sadık'a nispet edilen bir ifade de "Müşrikler istemese de İslam'ı bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak dinle gönderen odur"⁷² ayetini şöyle izah eder; "Allah'a ant olsun ki, bu ayette zikredilen vaat henüz gerçekleşmiş değildir. Kaim zuhur edinceye kadar da

⁶⁷ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, I/315.

⁶⁸ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/576.

⁶⁹ Tabatabai, *Tüm Boyutlarıyla İslam'da Şia*, Kevser Yay., Çev. Kadir Akaras, Abbas Kazimi, İstanbul 1999, (II. Baskı), 204.

⁷⁰ Kuleyni, *Kafi*, I/532.

⁷¹ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, I/286; Meclisi, *Biharu'l-Envar*, I/72.

⁷² Tevbe, 9 /33.

bu gerçekleşmeyecektir. Kaim zuhur ettiğinde onun kıyam ve zuhurundan rahatsızlık duymayacak olan hiçbir kafir kalmayacaktır. Kafir bir kimse taşın içine de girecek olsa, o taş dile gelecek ve Ey Mümin içimde bir kafir var, beni kır ve onu öldür.” diyecektir.⁷³ “...Göklerde ve yerde ne varsa, isteyerek ve istemeyerek Ona teslim olmuştur”⁷⁴ ayetinin açıklanmasında Cafer es-Sadık; Mehdi'nin kıyam ettiği zamanda yeryüzünde Allah'ın birliğine ve Rasulullah'ın O'nun Peygamberi olduğuna şahadet getirme ve sesinin yükselmediği hiçbir yer kalmayacaktır.⁷⁵ şeklinde tefsir edilmiştir. Ayrıca Cafer es-Sadık; “Bu emrin sahibinin iki gaybeti olacak. Birisi o kadar uzayacak ki, bazıları öldü, bazıları öldürüldü, bazıları gitti diyecekler. Onun ashabından çok azı ona bağlı kalacak. Onun yerini yakın hizmetçisinin dışında başka ne bir veli, ne de bir başkası bilmeyecek.”⁷⁶ ifadesini kullanmaktadır. Muhammed b. Hasan'ın doğumundan gaybetine kadar anlatılan bütün bu olaylar, Şiiler arasında Muhammed b. Hasan'ın ismi etrafında menkıbelerin teşekkülüne sebep olmuştur.

⤵ Ancak İmamların gaybı bildiği iddiası hem Kur'an'ın açık ifadeleri, hem de imamların gelişen olaylar karşısındaki tutum ve davranışları ile çelişmektedir. Zira Kur'an'da gaybı sadece Allah'ın bildiği ve onun dışında herhangi bir kimsenin gaybı bilmeyeceği açıkça belirtilmektedir.⁷⁷ Esasen Kur'an, insanın bilgi sahibi olmak için normal yolun akıl, duyu ve haber gibi objektif bilgi vasıtalarını kullanmaktan geçtiğini defalarca ısrarlı bir şekilde belirtmiş, peygamberlerin getirdikleri vahiyler ışığında gayba ait haber verdiği iddiasında bulunanlara iltifat edilmemesini istemiştir.⁷⁸ Halbuki bir Sii alim olan Numani, kendi dönemindeki çoğu Şii'nin mevcut imamın kim olduğundan emin olmamaları veya onun kaybolduğu konusunda şüphe etmelerinden şikayet etmektedir. O, bu şüpheleri, mağrur yalancıların zararlı etkilerinin farkında olunmayışına ve insanları gerçeğin yolundan alıkoyan dünyevi hayat ve başarılarla hamletmektedir.⁷⁹ Hazzaz eserinin giriş bölümünde, kendisini bu çalışmaya sevk eden amilin, bazı Şiilerin dini bilgilerinin zayıf olması ve on iki imama karşı Mu'tezili argümanlardan etkilenen kesimler olduğunu söyler. Bu Şiilerin bir kısmı imamlara otorite yetkisi vermenin kesin bir şekilde kanıtlanmamış olduğunu diğerleri de daha ileri giderek, imamlara otorite yetkisi verildiğine dair sahabenin yetkili olduğu şeklinde

⁷³ Şeyh Saduk, *Kemalu'd-Din*, II/670.

⁷⁴ Ali İmran, 3/83.

⁷⁵ Duhayyil, *İmamu'l-Mehdi*, 34.

⁷⁶ Numani, *Gaybe*, 89.

⁷⁷ Bu husustaki Kur'an ayetleri için bkz. 27.Neml 65; 72.Cin 26; 7.A'raf 188.

⁷⁸ 34.Sebe' 14; Muhsin Abdü'n-Nazır, *Mes'eletü'l-İmame*, Beyrut 1983, 442-3.

⁷⁹ Numani, *Gaybe*, 4.

herhangi bir rivayette bulunmadığını söylemişlerdir. Hazzaz, bu tür temelsiz fikirlerin acilen düzeltilmesi gereken bir iş olduğunu ifade etmiştir.⁸⁰

Şia, Mehdi beklemenin en büyük ibadetlerden olduğunu söylemenin yanında, bütün İslam mezhepleri tarafından bazı değişikliklerle kabul edilen bu meselenin Kur'an kaynaklı olduğunu ifade etmektedir. Ancak bütün bu varsayımlar üzerine Gayb bilmenin mümkün olmadığı konusunda Allah'u Teala Peygamber'in dilinden "Eğer ben gaybi bilseydim, elbette çok iyilik yapardım"⁸¹ buyurmuştur. Bunun için de "İnsanın gaybı bilmesi mümkün değildir"⁸² diyen Cafer es-Sadık imamların gaybla ilgili verdiği bütün rivayetleri ortadan kaldırmaktadır. Bununla beraber Mehdi'nin gaybeti, tekrar dönmesi, dünyayı adaletle doldurması gibi rivayetler, gelecekle ilgili olduğu için, Cafer es-Sadık'a göre mümkün değildir.

Şii İmamiyye'nin altıncı imamı olan Cafer es-Sadık, "şüpheli şeyleri terk etmek, helaka atılmaktan iyidir. Bizden gelmeyen rivayetleri terk etmek daha hayırlıdır. Her hakkın bir hakimiyeti, her doğrunun bir nuru vardır. Buna göre Allah'ın kitabına muvafık olanları alınız, olmayanı terk ediniz."⁸³ Cafer es-Sadık hadislerin sahihliği konusunda da "Kur'an'a uyan hadisleri alınız, uymayanları terk ediniz"⁸⁴ ifadesini kullanmaktadır.

SONUÇ

Muhammed b. Hasan el-Mehdi hakkında fazla bilgiye sahip olmamıza rağmen ve görünenden daha karışık olması hasebiyle, bu çalışmada İmamiyye tarafından onikinci imam olarak kabul edilen Muhammed b. Hasan'ın menkabevi ve tarihi hayatını Şii kaynaklarda vermeye çalıştık. Çünkü onun hakkındaki bilgiler bütün imamlar da olduğu gibi şüphelidir. Hasan el-Askeri'nin oğlu Muhammed b. Hasan'ın muammalı akibeti, ilk dönem Şii kaynaklarda da bir çok bölünmelere sebep olmuştur.

Muhammed b. Hasan'ın Mehdi olduğu olduğunu söyleyen Şia, Peygamberden ve Ehl-i Beyt'ten gelen mütevatir haberlere dayanmaktadır. Onun doğumu ve gizlenmesi, mütevatir olarak rivayet edilmiştir; Muhammed b. Hasan gizli olsa da, Allah tarafından takdir edilen günde, elbette zuhur edecektir. Hz. Adem'den kıyamete kadar yeryüzünün, asla Allah'ın hücceti olan masum bir önderden yoksun kalmadığına ve kalmayacağına inanmaktadır. Peygamberden geldiğini iddia ettikleri haberlerde Muhammed b. Hasan'ın bir kurtarıcı olarak gelip dünyayı ıslah edeceğini bildirmiştir. Mu-

⁸⁰ Hazzaz er-Razi, *Kifayetu'l-Asar*, İnan 1305/1888, 289.

⁸¹ 7.Araf, 188

⁸² Cafer es-Sadık, *Kitabu't-Tevhid*, Dersaadet, İstanbul h. 1329, 24.

⁸³ Ahmed b. Ebi Yakub b. Cafer b. Vehb Yakubi(292/905), *Tarihu'l-Yakubi*, Daru Sadr, I-II, Beyrut 1992, II/381.

⁸⁴ Yakubi, *Tarih*, II/458.

hammed b. Hasan'ın Abbasi hanedanlığında korkup doğumunun gizlenmesi ve Hasan el-Askeri'nin yalnızca kendi tanıdıklarına çocuğu göstermesi ö-nemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Muhammed b. Hasan'ın künyesinin Peygamberin künyesine, isminin peygamberin ismine ve de pey-gambere benzeyen torunu olduğu da ifade edilmektedir. Muhammed b. Ha-san'ın mevcudiyetini dahi kabul etmeyen iddiaların olmasına rağmen, Şii İmamiyye'ye göre Muhammed b. Hasan yaşamıştır ve bir gün mutlaka gelecektir. Şia, Muhammed b. Hasan hakkında, Allah'ın ayetleri, Peygamberin hadisleri ve imamların beyanları olduğunu yaymaya çalışmıştır. Yeryüzünde geniş çaplı bir ıslah hareketinin başlayacağı, Allah'ın şeytanın hakimiyetine son verip, onu izleyenlerin iktidarını yıkacağı ve salih kullarını bütün yeryü-züne egemen kılp, dünyanın yönetimini onlara vereceğini açıkça ifade eden ayetlerin olduğunu savunmuştur.

Muhammed b. Hasan dönemindeki Şii kaynakların bile mevcut ima-nın kim olduğundan emin olmamaları veya onun kaybolduğu konusunda şüpheleri olmuştur. Çünkü Şii kaynaklarda Peygamber'in Muhammed b. Hasan'ın ismiyle ilgili farklı rivayetlerinin olduğu ve bu rivayetlerde Mu-hammed b. Hasan'ın melek ve ruhlarla konuştuğu vasi olarak kabul edilmek-tedir.

Bütün insanlar gibi, Muhammed b. Hasan 255/868 yılında doğmuş, 260/873 yılında babası Hasan el-Askeri'nin vefatı üzerine gizlenmemiş, ölmüştür. Çünkü şimdiye kadar bir insanın uzun yaşaması, ne yiyip içtiği, nerede ikamet ettiği Kur'an'a aykırıdır. Ayrıca bu husus Şii imam olarak kabul edilen Cafer es-Sadık'ın "İnsanlarda bulunmayan bir sıfatın bize isnat edildiğini gördüğünüz zaman onu hemen reddedin." ifadesine tamamen aykırıdır.

KAYNAKÇA

Adil Edip, *Eimmetü'l-İsnaaşeriyye*, Dırasetü't-Tahliye, Beyrut 1405.

Ateş, Ali Osman, *Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, Beyan Yay., İstanbul 1996.

Berki, Ebu Cafer, *Kitabu'l-Mehasin*, thk., Celaluddin el-Muhaddis el-Urmevi, Necef 1964.

Beyyumi, Muhammed, *el-İmamate ve Ehl-i Beyt'e Eimmetü'l-Hulafai İmam Ali*, Beyrut 1995.

Cafer es-Sadık(148/765), *Kitabu't-Tevhid*, Dersaadet, İstanbul h. 1329.

Caferiyan, Rasul, *Masum İmamların Fikri ve Siyasi Hayatları*, Çev. Cafer Bayer, Kevser Yay., İstanbul 1994

Donaldson, Dwight M., *The Shiite Religion A History of Islam In Persia and Irak*, London 1933.

Duhayyil, Ali Muhammed Ali, *İmamü'l-Mehdi*, Necef 1385/1966.

- Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani(275/888), *Süneni*, thk., İzzed Ubeyd ed-De'as-Adil es-Seyyid, I-V, I. Baskı, Hıms 1969-1974.
- Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillan el-İsfehani(430/1038), *Hilyet'ül-Evliya ve Tabakatü'l-Asfiya*, Matbaatü's-Saade, I-X, Mısır 1932-1938.
- Gölpınarlı, Abdalbaki, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, Der Yay., İstanbul 1984.
- Hazzaz er-Razi, *Kıfayetu'l-Asar*, İran 1305/1888.
- İbn Mace, Ebu Abdillan Muhammed b. Yezid el-Kazvini(275/888), *Sünen*, I-II, Kahire 1952-1953.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Amr(774/1372), *el-Bidaye ve'n-Ninaye*, Haz., Mehdi Ali Seçkin, Çağrı Yay., I-XI, İstanbul 1996.
- Kazvini, Seyyid Murtaza, *Mehdiyyetü'l-Muntazar*, Nefef 1386.
- Kohlberg, Etan, *Belief and Law in Imami Shi'ism*, 'From İmamiyye to İthna-'Ashariyya' yy., 1991, 521-534.
- Köprülü, Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutavvıflar*, Ankara 1991.
- Kuleyni, Ebu Cafer Muhammed b. Yakub el-Kuleyni(329-940), *el-Usul mine'l-Mine'l-Kafi*, I-II, Tahran 1388.
- Kummi, Sa'd b. Abdullan Ebu'l-Halef Eşari (301/913), *Kitabu'l-Makalat ve'l-Fırak*, nşr, M. Cevad Meşkur, Tahran 1963.
- Meclisi, Muhammed Bakır b. Muhammed (1110/1698), *Bihar-ül-Envar*, II. Baskı, 1-111, Beyrut 1401/1983.
- Mohammed Ali Amir-Moezzi, *The Divine Guide In Early Shi'ism The Sources of Esotericism in Islam*, Translatet by, David Streight, New York 1994.
- Muhsin Abdu'n-Nazır, *Mes'elelü'l-İmame*, Beyrut 1983.
- Muhsin el-Emin, *Ayanu's-Şia*, Beyrut 1403/1983.
- Muzaffer, Muhammed Rıza, *Şia İnançları*, Çev. Abdalbaki Gölpınarlı, Şia İnançları, İstanbul 1978.
- En-Nevbahti, Ebu Muhammed el-Hasan b. Musa(300/912), *Fıraku's-Şia*, thk. Helmut Ritter, İstanbul 1931.
- En-Numani, Muhammed b. İbrahim, Kitabu'l-Ğaybe, Tahran, 1318/1900.
- Sad Muhammed Hasan, *el-Mehdiyyetü fi'l-İslam*, Kahire, 1958.
- Es-Seffar, Ebu Cafer Muhammed b. el-Hasan b. Ferruh (290/903), *Besairu'd-Derecat fi Fedailu'Âli Muhammed*, Müessesetü'l-A'lami't-Tahran, Kum 1374.
- Şahudi, Seyyid Hüseyin Ali, *İmamu'l-Mehdi ve Zuhuruhu*, Kuveyt-Selimiyye trz.
- Şeyh Müfid, Muhammed b. Numan el-Ukberi(413/1023), *İrşad*, Beyrut 1925.
- Şeyh Saduk, Ebu Cafer İbn Babeveyh el-Kummi(381/991), *Kemalu'd-Din ve Temamu'n-Nime*, Kum 1405.
-, *Kitabu'l-Hisal*, Nefef 1391/1971.
- Tabersi, Ebu Ali el-Fadl b. Hasan(542/1147), *Mecmau'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut 1997.
-, *İlamu'l-Vera bi Alamu'l-Hüda*, Beyrut 1979.
- Tabatabai, Allamah Seyyid Muhammed Hüseyin, *A Shi'ite Anthology*, Çev. Wuilliam C. Chittick, Kum 1982.

....., *Tüm Boyutlarıyla İslam'da Şia*, Kevser Yay., Çev. Kadir Akaras, Abbas Kazimi, II. Baskı, İstanbul 1999.

Van Vloten, Emevi Devrinde Arab Hakimiyeti, Şia ve Mesih Akideleri Üzerine, çev., Mehmed S. Hatiboğlu, AÜİF., Yay., Ankara 1986.

Ahmed b. Ebi Yakub b. Cafer b. Vehb Yakubi(292/905), *Tarihu'l-Yakubi*, Daru Sadr, I-II, Beyrut 1992.

Kütüphanesi
T.C. Milli Eğitim Bakanlığı